

הלכות יום הכיפורים סימן תרמז תרמז הקטנים מתי יתחילו להתענות, ובו ב' סעיפים:

עט באר הגולה

א *המינוקות (א) מתקנים בכל אלו, (ב) חוץ מעצילת הסנדל, שאין חוששין בל-כף אם לא יגעלו: הגה ומפר (ג) לומר לעוברי-בוכים (ב) לרחצו ולסוך, אבל להטבילם אפלו בידים שרי (סו"ד): **ב** יקטן (ד) (הבריאה) בן תשע שנים שלמות וכן עשר שנים שלמות (ה) מחנכין אותו לשעוה, יכיצד, היה רגיל לאכל בשרי שעות ביום מאכילין אותו בשלש, היה רגיל לאכל בשלש מאכילין אותו בארבע, לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות (ו) (והוא הדין לקטנה הבריאה) (סו"ד). (ז) יבן אחת-עשרה, בין זכר בין נקבה, מתענין ומשלימין מדברי סופרים קבין לטובן במצות: הגה (ח) ויש אומרים (ט) שאין צריך להשלים מרבבן כלל (רו"ד וא"ו והמ"ו בשם ח"ג ורמב"ם ד"א"ס), (ט) ויש לכתב עליו כנער שהוא כחיש ואינו חזק להתענות (הה"ד סימן קנה), *יכל מקום שמחנכין אותו באכילה, בן (י) מחנכין אותו ברחיצה וסיכה (סו"ד). *פת שתיים-עשרה יום אחד וכן שלש-עשרה יום אחד אחר שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל מצות ומשלימים מן התורה, אבל אם לא הביאו שתי שערות, עדין קטנים הם ואין משלימין (יא) אלא מדברי סופרים. הגה (יב) ואפלו הוא בן נכחש צריך להשלים, (יג) דמשלימין שפא נצרו השערות (הה"ד סימן קנה), יקטן שהוא

באר היטב

(ב) לרחצו. ובזמן הזה אין נוהגין לרחצו ולסוך כלל, לבוש, ע' סימן שלא ס"ט: (ב) שא"צ. אבל חנוף שעות צריך, ט"ז. ואין

באר הגולה

* כנער שהוא כחיש וכי. ע"נ משנה ברוח מה שכתבו אלא-אס"ן ידוע שהוא בריא וכי. והכשונות מנתם יצוה סין קיא מצד להורות לעקר כנעת הנשי-אומרים, משום דכמה גדולי ראשונים סוברים כן: * וכל מקום שמתקבין אותו וכי. ע"נ בבאור הג"א שהביא שטרן חולק על זה, אבל אנכי מצאתי כדברי הסו"ד גם בעמאר ובשבלי-הלקט ובמאירי, והנראה הלקטא בנתיהו:

משנה ברורה

א (א) מתקנים בכל אלו. ברחיצה וסיכה ואכילה ושתייה, שלא יגורו על הקטנים¹⁴. ומפר לגדול להטבילו ולהשקותו¹⁵ ולסוכו ולרחצו¹⁶. (ב) ונדקא רחיצה בצונן, אבל לא ירחצו בחמין כל גופו אפלו החטמו מבעוד יום¹⁷. שמתחיצה בחמין אינה אסורה משום מצות ענפי בלבד, שנקרי גם בכל שבתות השנה אסור לרחץ בחמין¹⁸: (ב) חוץ מעצילת הסנדל, שאין חוששין בל-כף וכי.

רוצה לומר, שאין זה ענין לקטן אם לא יגעל¹⁹ ולאפוקי אכילה ושתייה וסיכה והמנהג בזמננו. ואם הקטן נועל מעצמו אם צריך למחות בידו, נחבאר בסימן שמג"ז: (ג) לומר לעכורים לרחצו וכי. רוצה לומר, אפלו בחמין שהחטמו (ג) בו ביום, דסתם תינוק הוא בחולה אצל חמין, אבל אסור לומר לעכורים שיתמם אונן²⁰. (ד) וכתבו האחרונים, דעכשו שאין נוהגין לרחץ ולסוך את הקטן בכל יום²¹ ואין מניעת הרחיצה והסיכה נחשבת לו לענוי כלל, אין לרחצו ולסוכו ביום-השפתיים²² (ה) אפלו על-ידי עפרים: **ב** (ד) הבריאה בן תשע שנים שלמות. הנה ששעלם התשע שנים קדם יום-הכפורים, ומה שכתב יבן עשר' וכי פרישה, (ו) בכחוש מן עשר ומעלה: (ה) מחנכין²³. הינו שאין מעיחין לו לאכל כפי הרגלו בחל, וכדמסיים. ומצות חנוף לא שנה אלא פאב ולא פאחר²⁴, (ו) ולקמה פוסקים גם פאם ליכא חיובא דחנוף²⁵ (אם לא למצוה בעלמא), (ח) מיהו, יש פוסקים שכתבו דאיכא חיוב חנוף גם פאם. (ט) וכתב המגן-אברהם, דלקפות לו אכל בידים אסור לכלי עלמא אף לאחריני, כמו שאר דברי-אסור²⁶ שאסור להטבילו לכלי עלמא²⁷: (ו) והוא הדין לקטנה הבריאה. רוצה לומר, דאף דלענין חיובא דאורייתא פבת היא שנה אחת מקדם, פדלקמה אפלו הכי לענין חנוף שעות וכן לענין השלמה לא רצו חכמים להחמיר שיהיה באשה גס-כפן שנה יותר מבאיש, אלא השוו מדותיהם ואמרו דלבריאה חנוף שעות הוא מתשע שנים ומעלה ולכחושא מעשרה שנים ומעלה: (ז) בן אחת-עשרה, בין זכר בין נקבה וכי. והקא לא זכר התנאי שיהיו בריאים, דלענין השלמה אין לחלק בזה, אם לא שהנער הוא חולה ויכול לבוא לידי ספנה: (ח) ויש אומרים שאין צריכין להשלים וכי. אבל חנוף לשעות צריך בין בנער כחוש ובין בנער בריא, (י) ויכפי השעור שזכר בריש הסעיף: (ט) ויש לכתב עליו כנער שהוא כחיש וכי. אבל בנער בריא אין לכתב עליו כנער. ומה שאין מדקדקין בזמן הזה להתענות שום תינוק בשנת שתיים-עשרה, משום דבזמן הזה נודע חלשה לעולם ומן הסתם כל קטן אינו נחשב כבריאה לזה, (יא) אלא-אס"ן ידוע שהוא בריא וחזק לסבל. ומדברי האליה בזה משמע דאפלו בשנת שלש-עשרה אין נוהגין להתענות²⁸ כל זמן שלא השלים שנת שלש-עשרה: (י) מחנכין אותו ברחיצה וסיכה. הינו שלא לרחץ ולסוך כלל, דלא שנה חנוף לשעות נמט"א: (יא) אלא מדברי סופרים. והא דלא תולשין שהביאו שתי שערות במקומו ונצרו ביה שפא לכלל שנים, ויש בזה חששא דאורייתא²⁹: (יב) תרצו הפוסקים, דמקרי ששעלם י"ג שנים שלו ביום-הכפורים גופא³⁰ ובדקו אותו בלי ידא ולא הביא סימנים: (יב) ואפלו הוא בן נכחש. רוצה לומר, דאף שהקל הכ"א לעיל בנער שהוא כחיש, הינו לענין השלמה שאינו אלא תקנתא דרבנן. מה שאין כן הקא (יג) דאיכא חששא דאורייתא דשפא הביא שתי שערות ונצרו. ולא קאי אדברי המחבר, אלא מלתא באנפי נפשה היא, והוא מבי ששעלם הי"ג שנה קדם יום-הכפורים, או אפלו ביום-הכפורים אלא שלא בקדמה בלי ידא, ותולשין שפא נצרו קדם הדקיקה: (יג) דתולשין שפא נצרו. ונדקא ביום-הכפורים

שער הציון

(ב) מקראתם ומאמר-טורכי. וכנראה מהג"א שהסכים גם-כן לזה: (ג) גמרא: (ד) הנהגת טימוני בשם רבנו יהודא, וכן הוא בשור: (ד) מגן-אברהם בשם תלבוש ושא"א: (ה) לבוש: (ו) פוסקים: (ז) ע"נ מגן-אברהם בשם חוטפות, וע"נ בחקרי-לב סימן ע שהביא עור כמה פוסקים שזכרין כן: (ח) ע"נ חקרי-לב שהביא בשם הרשב"א ומאירי דיוקא, וע"נ ע"ד שם שהארף לכתוב סמוכין גם לשיטה זו: (ט) והעיקור האלה בזה ושא"א. וע"נ בחקרי-לב בסימן קח שפאל בענין זה. ולגניזה דעתו אין דברי הפגו-אברהם סבירין, ולא שיה לומר בן אלא באסור גמור בין דאורייתא ובין דרבנן. גמור בן י"א וי"ב דמרבבן על-כ"ל-פנים צריך להתענות וקתלים, ולא כן הקא שאין בזה אסור כלל לקטן, ואחריה הלא מחב להטבילו לאתרי ג' שעות על-כ"ל-פנים, ומכח דאין שנה על אכילתו שם אסור, רק הוא מצוה על אכילתו למנוח במצוה, ובקמ"ד שאין מצות חנוף כגון באחרים, אפטר דגם בספי לה ליכא אסורא. וכן מצאתי ע"י ספר זו ברבנו מנוח לחלק בין חנוף דהשלמה שהוא ע"פ האסור לחנוף דשעות שאינה י"א אם מצוה בעלמא על האב, ע"נ שם באנד³¹: (י) דאף דלפי הרצה שנה נקטת להלכה פדעת בפי ידען ושהנה הדין פם לענין חנוף, לא פאר זה הרב לפי שלא פסק בדעת זו רק לענין השלמה והג"א ושאר אחרונים. וע"נ סי' י"א: (יב) ע"נ בבאר הגולה: (יג) ע"נ ביה"ספי: (יג) הבריאה ושא"א:

הַלְכוּת יוֹם הַכִּפּוּרִים סִימָן תַּרְטוּ

ביאורים ומוספים

סימן תרטז

הַקְטָנִים מְתִי נְחִילוּ לְהַתְעַנּוּת

[משנ"ב ס"ק א]

על הקטנים (1) וכו', להאכילו ולהשקותו (2) ולסוכו ולקחצו (3) וכו', אָפְלו הוֹמָפו מְפֻעוֹד יוֹם (4) וכו', אָסוֹר לְרַחֵץ בְּתַמְיָן (5).

1) ולענין קטנים שאוכלים ביום כיפור, האם צריכים לקדש קודם אכילתם, וכן בברכת המזון האם צריכים להזכיר את היום טוב ואת השבת, כשחל בשבת, ראה מה שכתב לקמן (סי' תריח ס"ק כח-כט).

2) משמע מסתימת דבריו, שמותר להאכיל את הקטן ביום כיפור גם מה שאין נצרך לחיותו של הקטן, ואינו אסור משום 'ספיה', וכן מבואר מדברי השע"ח להלן (ס"ק ט) שכשאין דין חינוך על הקטנים אף אין אסור 'ספיה' להאכילם בידים נורק רן שם על השעות שיש בהן חינוך על הקטנים, האם בהן יש אסור 'ספיה', וראה בשו"ת מחזה אליהו (סי' פג-פד) שהוכיח כן מהרבה ראשונים ואחרונים, ושלא כמו שכתב המנחת חינוך (מצוה שיג ס"ק י [יח]) שאסור להאכיל את הקטן מה שלא נצרך לחיותו, כמו לגבי שאר איסורים שהתבאר בשו"ע לעיל (סי' שמג ס"א) שאסור לגדול לספות איסור לקטן [וראה עוד מה שכתבנו בביה"ל לעיל (סי' תרי"א ס"א ד"ה כל)].

וטעם הדבר שאין בהאכלת הקטן משום אסור 'ספיה' מהתורה, התבאר בספר הישר לר"ת (חלק השו"ת סי' נא אות ב וסי' נב אות ב) שכיון שאי אפשר להתקיים בלא אכילה ושתייה ולפעמים יש במניעתם סכנה, לפיכך גם כשאין במניעתם משום סכנה אינו נאסר משום 'ספיה' [אמנם, כתב לעיל (סי' תרי"א ס"ק ג) שיש שסברו שגם רחיצה וסיכה אסורות מהתורה, ומי' אין בדבר משום אסור 'ספיה', וראה בספר חזון יחזקאל (יומא פ"ד ה"א, הידושים) שצידד בדעת הרמב"ם שאיסור 'ספיה' מהתורה נאמר רק לגבי דבר שהוא אסור מחמת עצמו, אבל באיסורי יום כיפור שהאיסור הוא רק מחמת היום, איסור 'ספיה' בהם הוא רק מדרבנן, וכשהדבר מועיל לגידול התינוק לא גזרו רבנן, וכעין זה כתב הפרי חדש (סי' תרי"א סוף ס"ק א). וראה מה שכתבנו להלן (סוף ס"ק ה)].

ומטעם זה הורה הגר"י קרליץ (חוט שני יום הכיפורים עמ' קנז) שמוותר ליתן לקטנים אף דברי מתיקה וכדו'.

ולענין נתינת כוס של ברכת המילה לילד לעתותה, כתב במשנ"ב לקמן (סי' תרכ"א ס"ק יא) שאינו כדאי, כיון שיש חשש שישתה תמיד ביום כיפור, ואפילו לבשיגדיל.

3) ומה שמוותר לרחוץ את הקטן, אף על פי שאגב זה רחץ הגדול את ידיו, ביאר המחצה"ש (ס"ק א) שכיון שאינו מתכוון לשם תענוג דומה הדבר לרחיצת טיט וצואה שעליה, שכתב השו"ע לעיל (סי' תרי"ג ס"א) שהיא מותרת.

וכן לגבי נשים המבשלות בתשעה באב וצריכות לרחוץ את הבשר, כתב במשנ"ב לעיל (סי' תקנ"ד ס"ק יט) שאף על פי שאגב זה רחיצת את ידיהן, אין בכך איסור, כיון שלא נאסרה אלא רחיצה של תענוג.

4) וכשהוחמו המים בשבת, כתב לעיל (סי' שכו ס"ק ה) שאסור לרחוץ בהם אפילו את ידיו לבד [והתבאר שם (ס"ק יז), שהוא אף באופן שהוחמו המים בשבת בהיתר].

5) ובטעם הדבר כתב לעיל (סי' שכו ס"ק א), שחששו שיבאו האנשים לחמם מים בשבת באיסור.

ולגבי המבואר מדבריו (כאן) שאיסור הרחיצה בחמין הוא גם לענין

רחיצת תינוקות, כך התבאר בשו"ע לעיל (סי' שלא ס"ט), ובטעם הדבר כתב השו"ע הרב (כאן ס"א), שהוא משום איסור 'ספיה', כמבואר בשו"ע לעיל (סי' שמג ס"א) שאסור לגדול לספות לקטן דבר איסור, ולכן אסור לגדול לספות רחיצה בחמין לקטן [אולם בשו"ת הר"ך (בית יח חדר א) התבאר שבאיסור רחיצה בחמין כלול בין איסור לרחוץ עצמו ובין איסור לרחוץ אחרים].

[משנ"ב ס"ק ב]

אם לא ינעל (6) וכו', נְתַבָּאֵר בְּסִימָן שִׁמְגִי.

6) ולענין המנהג בזמנינו, כתב הגר"ש אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' לה אות ה, ומהדר"ת סי' ס סוף אות כא) שרבים נהגו לנעול נעלי עור לקטנים, שכיון שבזמנינו גם הקטנים אינם הולכים יחפים, אם כן אף נעילת הסנדל נחשבת כצרכו של הקטן [וכשאר העניינים], וכן כתב בשו"ת ורע אמת (ח"ג לקו"י א"ח כאן) לפי הדעה שסברה שאיסור נעילת הסנדל הוא רק מדרבנן, אולם כתב בספר חינוך הבנים למצוות (אות נ' ודע' קצה) בשם הגר"ש אויערבך, שהוא רק באופן שבלעדיהן יגרם לו צער, כגון שמוג האדיר קריר ועלול הוא להצטנן או שיש חשש שידרוך על קוצים וכדו', ואף אין לו נעליים שאינן עשויות מעור.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ריח אות ב) כתב, שבאופן שהקטן בן שנתיים ושלש ואינו ניוק בכך, יש לחבנו לאיסור זה [אף בזמנינו], ורק באופן שהוא עלול להנוק מוכך מותר לנעול לו. וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האישי ח"ג פכ"ב אות ח) שגם בזמנינו ראוי לחנך את הקטנים לאיסור זה, כיון שקל הדבר להשיג נעליים שאינן של עור, והוסיף, שעל כל פנים מגיל שש [בערך] יש להקפיד על כך, ובשו"ת אור לציון (חיד פ"ג תשובה ב) כתב, שמגיל ארבע או חמש שנים שיש להם דעת, יש להקפיד על הדבר.

ודעת הגר"י קרליץ (חוט שני יום הכיפורים עמ' קלח) שגם בזמנינו איסור נעילת הסנדל נהג בקטנים, ואינו נחשב עדיין כעניו לקטן אם לא ינעל, והוסיף, שממילא אסור לנעול אף לקטן ביותר, משום איסור 'ספיה' [ואפילו לפי הדעה שסברה (הובא בביה"ל לעיל סי' שמג ס"א ד"ה מדבריו) שמוותר לספות לקטן איסור דרבנן כשהוא לצרכו של הקטן, מי' אין להתיר לנעול לו, כיון שאינו נחשב כל כך כצרכו של הקטן].

7) בשו"ע שם (ס"א) ובמשנ"ב שם (ס"ק ג) התבאר, שהאב חייב לחנך את בנו להימנע מאיסורים, ואפילו מאיסור דרבנן, מוזמן שהוא 'בר הבנה', והיינו ממתני שהוא מבין כשאומרים לו שהדבר אסור. וראה בדברינו שם מה שהבאנו מדברי הפוסקים בגדר הבנה זו, ומאיוה גיל הוא [וראה במשנ"ב להלן (ס"ק ה) בדין האם לגבי חינוך].

ולענין אחרים שאינם אביו ואמו, האם גם הם חייבים למנוע את הקטן מלעבור איסור, התבאר ברמ"א שם שנחלקו הפוסקים בדבר, וכתב המשנ"ב שם (ס"ק ז) בשם הח"י אדם, שלענין דבר שאסור מהתורה יש להחמיר בדבר, אולם התבאר שם ובשע"ח שם (ס"ק טז), שאף לדעה שאחרים מצווים להפריש את הקטן מאיסור, היינו דוקא מגיל חינוך למצוות, אבל לא מגיל שהוא בר הבנה.

[משנ"ב ס"ק ג]

שְׁתַּמָּם אוֹתָם (8) וכו', אֵת הַקָּטָן כָּכֵל יוֹם (9) וכו', אֵין לְרַחֵצוֹ וְלִסְכּוֹ בְּיָוֵם-הַכִּפּוּרִים (10).

8) וכן התבאר ברמ"א לעיל (סי' תקי"א ט"ב) שאסור לחמם מים ביום טוב לצורך רחיצה כל גופו של קטן. אמנם, כיון שהתבאר (כאן) שסתם תינוק הרי הוא כחולה אצל חמין, והיינו כמבואר ברמ"א המשך במילואים בעמוד 55

מילואים הלכות יום הכפורים סימן תרמז המשך מעמוד ט

[שעה"צ ס"ק ט]

צ"ן שם פאך"ק¹⁶].

16) שם (פ"ב מהל' שביתת עשור ה"י) דייק מלשון הרמב"ם, ששונה דין חינוך לשעות מדין חינוך להשלמה, שחינוך לשעות אינו חיוב, שהרי לא מצונו חיוב חינוך מדרבנן כשאינו עושה את המצוה כתקנה ובמשפטה בשלמות, ורק שהוא חיוב על כל יהודי מעצמו ללמד ולהרגיל את בניו ללכת בדרכי יושר ולהכניסם תחת כנפי השכינה, מה שאין כן דין חינוך להשלמה, הוא חיוב מדרבנן.

[שעה"צ ס"ק י]

צ"ן ש"י¹⁷].

17) שהתבאר בדבריו (סי"ד), שאכן דעה זו סברה כרבי יוחנן אף לענין גיל חינוך לשעות, והיינו שרק מגיל עשר ואחת עשרה מחנכים אותם לשעות.

[משנ"ב ס"ק ט]

אין נהגין להקצנות¹⁸].

18) ואפילו ביום כיפור הסמך ליום הגיעם למצוה, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ו דבר הלכה אתו כזו) שאין עליהם להשלים את התענית. הוסיף (שם ארחות הלכה ה"ז ע"ב 67), שמה שיש שנהגו להתענות שלש צומות קודם הגיעם לגיל בר מצוה, אין מקור לדבר, ולפיכך גם מי שנהגו כך בבית אבותיו אין לכך תוקף של מנהג כלל, ואין עליו להתענות.

[משנ"ב ס"ק יא]

ולש ב"ה ח'ש"א דאור"קא¹⁹ וכו', ב"ה ח'ש"א דאור"קא²⁰].

19) היינו כמו שכתב לעיל (סי' נה ס"ק ז) שכיון שבא הקטן לכלל שנים, 'חוקה' שהביא שתי שערות, ולפיכך גם כשאנו רואים שאין לו שתי שערות, חוששים לענין חומרא שהיו שתי שערות ונשרה, שכך דרך השערות לנשור מחמת כחישות או שמטונית [ולענין מקום שתי השערות בנזף, ראה מה שכתב שם (סי"ב כ"ה) ובדברינו שם].

20) מבואר מדבריו שמי שנשלמו שנותיו ביום כיפור, נחשב לגדול בו ביום (אם הביא שתי שערות), ואף על פי שעידין לא עבר יום אחד משנת הארבע עשרה, ומה שכתב השר"ע שיהיה בן י"ג שנה ביום אחד, התבאר לעיל (סי' נג ס"ק לז וסי' נה ס"ק מ"ב) שדיי' בייג שנים שלמות כדי להיקרא גדול, ואפי' נכנס רק רגע אחד משנת י"ד, וזו כוונת השר"ע י"ג שנה ויום אחד, היינו שלא יהיו חסרות מקצת שעות, הוסיף, שאף כשנולד בסוף היום סמוך לבין השמשות, מ"מ מיד בתחילת הלילה של היום שנולד נחשב כמתמלאו שנותיו ונעשה גדול [ושלא כדעת מהרי"י בר"תא שהובא בבאר היטב (סי' נג ס"ק יג) שאכן צריך שיעבור יום אחד משנת י"ד כדי להיקרא גדול].

אולם לענין דין תוספת יום הכיפורים בכניסתו [שהתבאר בשר"ע לעיל (סי' תר"ח ס"א-ב) שהיא חובה מהתורה], כתב בשו"ת חתם סופר (א"ח סי' קע"ב) שמי שנולד ביום כיפור אינו חיוב בה מהתורה, וכן כתב הדעת תורה (כאן) על פי דברי הרמ"א לעיל (סי' נג ס"י).

וכן לענין דין תוספת יום כיפור ביציאתו [שהתבאר בשר"ע לקמן (סי' תרכ"ד ס"ב) ובמשנ"ב לעיל (סי' תר"ח ס"ק א) שהיא חובה מהתורה], כתב בשו"ת חתם סופר שם שפשוט שמי שנולד במרצאי יום כיפור אינו חיוב בה מהתורה, שדין התוספת ביציאתו הוא רק למי שנתייב ביום כיפור עצמו.

לעיל (סי' שכ"ח ס"י"ז) שצריך קטן נחשבים כצרכי חולה שאין בו סכנה, ולפיכך מותר בשבת לומר לנכרי לעשותם ובמבואר במג"א (כאן ס"ק א) שציון לרמ"א שם, אם כן יש לדון מר"ע לא הותר לחנום נים עבור רחיצתו, הרי התבאר ברמ"א שם שמוותר לומר לנכרי לבעול אוכל לצורך קטן שאין לו מה לאכול, כיון שצרכיו נחשבים כצרכי חולה שאין בו סכנה [שהותרה אמורה לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא עבורו, במבואר במשנ"ב שם (סי"ק מ"ז)].

9) אמנם, לענין רחיצת תינוק ביום טוב, שהותרה אפילו בחמין שהחמו ביום טוב כיון שכך היא דרך גדילתו, ובמבואר ברמ"א לעיל (סי' תקי"א ס"ב) ובמשנ"ב שם (סי"ק י"ב), כתב במשנ"ב שם שהדבר תלוי לפי דרכו של כל תינוק ותינוק, שבאופן שירמלים לרצונו בכל יום נחשב הדבר כדרך גדילתו, ומותר, ואם רמלים לרצונו כל שנים או שלשה ימים אינו נחשב כדרך גדילתו, ואסור [וכדעת החמד משה שם, שכתב לחלוק על המג"א שם (סי"ק ה) שכתב שבזמננו לעולם אין דרך לחרוץ את התינוק בכל יום, וכמו שכתב כאן].

10) וכן לענין רחיצת התינוק קודם המילה ולאחריה, התבאר לעיל (סי' שלא ס"ק לא, בבואור דעת השר"ע שם ס"ט) שבזמננו משתנו הטבעים ואין צורך בדבר, ולפיכך אין לרצונו בשבת.

[משנ"ב ס"ק ה]

מח'קין²¹ וכו', א"ל א ב"ב ו"ל א"ח²² וכו', ל"ק א ח"בא דח'פוק²³ וכו', ב"מ א ש"א ד'בר'אפור²⁴ ש"אסור להאכילו לכלי פלמא²⁵].

11) אולם לענין שאר צומות, כתב לעיל (סי' תק"ס ס"ק ה) שאין צריך לחנך את הקטנים אפילו לתענית שעות, ואפילו בשנת י"ב, וסיים, שמימי ראוי לחנכם שיאכלו רק כדי קיום הגוף, כגון לחם ומים או שאר מאכל פשוט לפי התינוק, כדי שיתאבלו עם הציבור.

12) ולגבי קטן שאין לו אב, כתב לקמן (סי' תר"מ ס"ק ה) שיש סוברים שאמו ובית דין חייבים לחנכו.

ולגבי קטן שאינו גדל אצל אביו, וכן לענין הזמן שהקטן נמצא בתלמוד תורה ולא ברשות הוריו, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' שמ"ג ס"ק ב).

13) ולענין חינוך הקטן למידות ויראת שמים, האם הוא מוטל גם על האם, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' שמ"ג שם).

14) מבואר מדבריו בשם המג"א, שאיסור 'ספיה' נאמר גם לגבי אכילת היתר בזמן איסור, ולא רק לגבי אכילת דבר שהוא בעצמו איסור, וכן התבאר מדבריו לקמן (סי' תר"מ ס"ק ה) לענין האכילת קטן מחוץ לסוכה [אמנם התבאר במג"א (סי' רס"ט ס"ק א) לענין נתינת מאכל לקטן קודם קידוש, שלגבי אכילת היתר בזמן איסור אין איסור 'ספיה', וראה מה שכתב בבאר בספר חנוך לעזר (פ"ו ה"י ט), ובשו"ת מחזה אליהו (ספ"ד אות לג-לה וספ"ה אות נב-ג)].

15) במבואר לעיל (סי' שמ"ג ס"ק ד) שאסור מהתורה לכל אדם להאכיל דבר איסור לתינוק, ואפילו כשאינו בר הבנה [וראה מה שכתבנו לעיל (סי"ק א) בטעם הדבר שלענין יום כיפור אין איסור 'ספיה' לקטן שהוא פחות מגיל חינוך שעות].

אמנם, לענין שאר איסורי תורה, כתב לעיל (סי' שמ"ג ס"ק ז) בשם הה"י אדם, שאם הגיע לחינוך גם אחרים מצוים אפילו להפרישו מאיסור [ולא רק מלספות לו בדין].

הלכות יום הכפורים סימן תרמו תריז

פחות מכן חשע (יד) אין מענין אותו ביום-כפור כדי שלא יבוא לידי סכנה. הגה אפלו אם רוצה להקמיר על עצמו מוחץ בידו (כל בו):

תריז דין עברה ומניקה ויולדת ביום הכפורים, וכו' ד' סעיפים:

א *עברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום-הכפורים: ב יעברה (א) שהריחה (ב) (ופניה משתנים, אף-על-פי (ב) שלא אמרה צריכה אני (ר"י נכ"ד), ג יולדת (ד) להאכילין אותה (ה) עד שתתישב דעתה: ג יכל אדם שהריח מאכל (ו) ונשמנו פניו, מסכן הוא אם לא יתנו לו ממנו, (ז) ומאכילין אותו (ח) ממנו: ד (ט) *ויולדת, תוף שלשה ימים (י) לא תתעפה קלל. משלשה עד שבעה, (יא) אם אמרה צריכה אני, מאכילין אותה. מקאן ואילך הרי היא (יב) ככל אדם. יקמים אלו (יג) אין מונין אותם מעת לעת, כגון

א מניקה וזקא
ב פחות וך
ג מניקה וזקא
ד מניקה וזקא
ה מניקה וזקא
ו מניקה וזקא
ז מניקה וזקא
ח מניקה וזקא
ט מניקה וזקא
י מניקה וזקא
יא מניקה וזקא
יב מניקה וזקא
יג מניקה וזקא

באר היטב

(ב) שלא אמרה, ואם אמרה צריכה אני, אע"פ שאין פניה משתנות, ובשאר כל אדם לא מניח אכירה א"כ נשמנה פניה, מ"א, ע"ש. וע"ג: (ב) מאכילין, מ"ו שנתחבז של ברטב ונתחבז לתוף פיה, ואם לא נתחבז דעתה נתחבז לתוף פיה, ואם לא נתחבז לתוף פיה, לא יולדת תוף שלשה ימים וכו'. ובספר שו"ת נדב"ר מביא בשם פ"ה אחרונים דטעמיהם כ"ח, לכוש. וזקא עברה שלשמים מתחבזת דעתה בדבר מועט,

באר הלכה

* עברות (א) ומניקות מתענות ומשלימות, ואם יש להמניקה ליד חולה ופספן ואינו רוצה ליתן כי אם מנהגו, ואם תענה סנה הוא להלדת, אינה מתענה אפלו ביום-הכפורים (ב) כח"ט בסימן תריח בשם תשובת דבר-שמואל: * יולדת תוף שלשה ימים וכו'. ובספר שו"ת נדב"ר מביא בשם פ"ה אחרונים דטעמיהם כ"ח, לכוש. וזקא עברה שלשמים מתחבזת דעתה בדבר מועט, ע"ן שם:

הוא ספקא דאורייתא, (ז) אכל שאר תעניות שאינן אלא מדרבנן אין צריה להתענות אלא-אם-כ"ן יש לו שתי שערות: (יד) אין מענין אותו וכו'. הינו (טו) אפלו לחפץ שערות:

משנה ברורה

(א) שהריחה, מאכל, נדויע שאם אין נותנין לה מה שמתאמה, היא חללה מרפאים, ואין נפקא-מנה (ב) בין בתחלת עבודה ובין

בסופה: (ב) ופניה משתנים אף-על-פי וכו'. ובאין פניה משתנים אין מאכילין אותה, אלא-אם-כ"ן אמרה (ב) צריכה אני לאכל: (ג) אם נתקרה דעתה וכו'. שלשמים מתחבזת דעתה (ג) אחר שמוכרין לה שיום הנה יום-הכפורים הוא, שקל העולם מתענין בו: (ד) מאכילין אותה, פרוש, שנתחבז (ד) קיסם ברטב (ר"צ לומר, אינה טפוחה) ונתחבז לתוף פיה, ואם לא נתחבז דעתה נתחבז לתוף פיה, פחות פחות ממשעור, וזקא עברה מתקדקין עמה בכל הנזכר לעיל, משום שלשמים מתחבזת דעתה עד שבעה ימים, ואם לא נתחבז דעתה נתחבז לתוף פיה, וזקא עברה מתקדקין אותה על-פי עצמו כשאומר צריה אני, אם-כ"ן מאכילין אותו עד שיאמר די, אף בכל זה מאכילין אותו פחות פחות ממשעור, וכפי שיתבאר לקמן סימן תריח: (ה) עד שתתישב דעתה, ואינה צריכה אחר (ו) הרפאים לזה: ג (ו) ונשמנו פניה, ובלא נשמנו פניה, (ו) אף-על-פי שאומר שלבו חלש וצריך לאכל אין מאכילין אותו: (ז) כ"ן כתבו מגן-אברהם ואל"ה רבה, ובישועות-יעקב סגמגם בזה. וע"ן בתחומי-ספר בזהל אבן-העזר חלק ב סימן פב שדעתו, דאף שאנו אין מאכילין אותו מחמת שהוא פחות בריא, מפל מקום החילה עצמו היודע מזה נשטו יוכל לקח לעצמו ולאכל: (ח) ביום-הכפורים בין בשאר אסורין, בין שפרש בעצמו לכוש לכוש סנה: (ט) ומאכילין אותו: (י) ר"צ לומר ג"כ, כ"ן הקל הקל, כ"ן באשה עברה, וכ"ל. ור"ע, דמה שהקלנו באשה עברה וכן בכל אדם שהריח, הוא זקא עד שתתישב דעתה, (ט) אכל אחר שנתתישב דעתה אין להם לאכל שאר הימים: (יא) דלא אמרין פ"נ שהמר מקצת היום באכילה המר פלו: (יב) ממנו. ועל-כ"ל-פנים פשוטין ר"ח טאכל יזהר מאד כל אדם שפלט כל הרק שיבוא בפיו ולא יבלע, דאז בא לידי סנה [כך-איתא בתפוחי-ס"א עמוד ב], חיי-אדם: ד (ט) יולדת וכו'. ואפלו אם לא ילדה עדין רק אחוזו לה חבלי לדה, וכפי המבאר לעיל בסימן של סעיף ג' (ג) דנקראת יולדת לענין לחלל עליה את השבת, והיא הדין דנקראת גם יולדת לענין זה שלא תתענה: (י) לא תתענה קלל. אפלו אמרה אני צריכה לאכל, (י) מאכילין אותה ואמרין לה אכל: (יא) אכן מפל מקום יש להאכילה אז פחות פחות ממשעור, (יב) אכל בלא אמרה אני צריכה, מאכילין אותה פחות ממשעור, ויש מחמירין שפם בזה צריה להאכילה פחות פחות ממשעור: (יא) אם אמרה צריכה אני וכו'. מרי בשחבורותיה אומרות (יג) שאינה צריכה או שהרפאים אומרים שאינה צריכה, דאז בעינן שהאמר צריכה אני ומאכילין אותה (יד) פחות פחות ממשעור, ומהני אמירה משום דילב יודע קרת נשטו, וקדקמן בסימן תריח, אכל כשאין שם מי שיאמר שאינה צריכה, (טו) אז אפלו בסכמא שאינה אומרת פלוס, או שאמרת שאינה יודעת אם היא צריכה, (טו) מאכילין אותה: (יב) ככל אדם. דמשם ואילך הרי היא כשאר חילה שאין בו סנה, הברואי אין שום סנה מחמת לדה לאחר שבעה ימים ללדתה, לפיכך אף אם אמרה צריכה אני לאכל מחמת צער לדה אין מאכילין אותה, (יז) אכל אם אמרה צריכה אני לאכל מחמת עלי החלי, מאכילין אותה פחות ממשעורין כל חולה כשאומר צריה אני, כ"ן שיתבאר בסימן תריח, ע"ן שם: (יג) אין מונין אותם מעת לעת. ע"ן לעיל סימן של במשנה ברורה סעיף-קטן י' דכמה פוסקים

שער הציון

(ז) כגון-אברהם ושי"א: (טו) רבנו מנחם, והביא לזה סמוכין מירושלמי שקד שני שעירים, ע"ן שם: (ב) אשכול, ופלושון ושי"א משמע שחולד מתאנה, ואפשר דלא שיקן זה כי אם אחר מי יום, וע"ן ברבנו מנחם: (ג) וצריך ע"ת: (ב) כגון-אברהם ושי"א, ונתנו אחר שלוחשין לה ועדין לא נח דעתה: (ג) וע"ן במאירי שקנה שלוחשין לה מענין היום מצדפין בדבריהם הקטנה על הצבר, שאם תתישב דעתה תהא בטוחה על עברה שתהיה נראת שמים כעונה בו: (ד) ומנחם: (ה) כגון-אברהם בשם הרא"ש, וכן כתבו שאר פוסקים: (ו) פוסקים: (ז) אלא-אם-כ"ן הוא חולה, שאז אפלו לא הריח ריח מאכל והוא אומר צריה אני או שהרפאים אומרים שהוא צריה לאכל, מאכילין אותו מ"כ כפי שצריך לו, וקדקמן בסימן תריח: (ח) פוסקים: (ט) רבנו מנחם ופשוט: (י) כ"ח ומגן-אברהם: (יא) כגון-אברהם ושי"א: (יב) מהות רבי פרוינדלי, וכן נראה להורות: (יג) דכלאו חכי האלה רפה מספק על דין כגון-אברהם, ומה שכתבתי יש מחמירין, הוא הגר"ז בסימן תריח: (יג) דגול מרובה הגר"ז: (יד) הגר"ז: (טו) הגר"א וקרבן-המנאל בקרבן מנחם וקרבן: (טו) ומספקא דגם בזה מאכילין אותה פחות פחות ממשעור: (יז) אלהי זוטא בשם אסור וקשר ושי"א:

הַלְבוּת יוֹם הַכְּפוּרִים סִימָן תְּרִיז

ביאורים ומוספים

כגו, וכן כתב בשו"ת אור לציון (שם) וכן דעת הגר"ש וואנר (הל' חג בחג שם, והוסיפו, שגם על בעלה מוטל החיוב לשומרה שלא תתאמץ יותר מדאי, גם אם משום כך יצטרך להישאר כל היום בבית כדי לשמור על הילדים.

אולם באופן שלדעת הרופא עלולה התענית לזרז לה הפיל את עובריה, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם רבר הלכה אות ג) שצריכה לאכול ולשתות, ומימי די לה באכילה פחות פחות מכשיעור, שעל ידי כך לא תרגיש רעבון וצימאון. וכן אם התעברה על ידי סוג טיפולים שלדעת הרופאים יש בשבועות הראשונים חשש להפלה יותר ממעוברות אחרות, הורה שם שיש לה לשתות פחות פחות מכשיעור.

וכן מעוברת שהיא מרממת מאד, דעת הגר"ש קרליץ (חוט שני שם) שנחשב הרבר כחולשה המסכנת את העובר, וצריכה לשתות או אפילו לאכול, אמנם לפעמים די לה בפחות פחות מכשיעור, ויש לה להתייעץ בדבר עם רופא ירא שמים.

ולגבי מעוברת שהקיא הרבה ביום כיפור, דעת הגר"ש קרליץ (חוט שני שם) שאם נגרם לה על ידי כן חולשה גדולה או מחסור בנזילים, מותר לה לשתות, ואם צריכה לאכול, מותר לה אף לאכול [וראה במשני"ב לעיל (סי' תקנ ס"ק ג) ובשעה"צ שם (ס"ק ב) לענין שאר תעניות, שמעוברת שמרגישה חולשה, אין לה להחמיר להתענות, ואפילו בפחות מארבעים יום לעיבורה המיקל נשכר, כיון שבתחילת ימי העיבור העובר חלש מאד ועינוי או סיגוף קל בודאי מסוכן לו ולמעוברת, וראה מה שכתבנו שם].

ולגבי מעוברת שהפילה בעבר שתי פעמים מהמת תענית, כתב הדעת תורה (סי"א) שיש להקל לה שלא להתענות, כיון שבאופן של ספק פיקוח נפש די בחזקה של שתי פעמים.

2) וגם באופן שהמינקת אינה אמו של התינוק, כתב בשו"ת מחנה חיים (אוי"ח סי' מז) שגם היא לא תתענה.

3) וכן דעת החו"א (טעמא דקרא הנהגות החו"א אות כב, אגרות וכתבים דרך אמונה הוראות והנהגות עמ' נו) שבאופן שם תתענה לא יהיה לה מה להאכיל לתינוק, מותר לה לאכול, והוסיף הגר"ח קניבסקי שם, שמימי יש בדבר פרטי דינים, ויש לעשות שאלת חכם [וראה בחו"א (אוי"ח סי' נט ס"ק ד) שבזמנינו מצויות מאד מחלות אצל התינוקות, ולפיכך כל שיש חשש שיגרם לתינוק קלקול מעיים או כאב או חום כל שהוא, הרי זה בכלל ספק סכנה, כיון שעלול הדבר לגרום לחולי וכל חולי בתינוק נרין כספק סכנה].

ואפילו בימינו שיש תחליפי חלב, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ו ס"ב וארחות הלכה הע' 11-12) שכשיש חשש שחלבה יתמעט על ידי התענית, יש לה לשתות פחות פחות מכשיעור, ואין מתחשבים בכך שיש תחליפים, כיון שזמנו של התינוק הוא חלב אם [אלא אם כן כבר עברו הודשים רבים מהלידה שיתכן שאין להקל כל כך, ויעשה שאלת חכם]. וכעין זה דעת הגר"ש קרליץ (חוט שני יום כיפור עמ' קסו), שכל זמן שלא ניסו להאכיל את התינוק מאכלים אחרים, יש מצבים שנחשב הדבר כפיקוח נפש עבורו, ומותר לאמו לאכול ולשתות כדי שיהיה לה חלב.

מאידך, בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ד אות ב) כתב, שבזמנינו מינקת חייבת להתענות גם כשהחלב שלה מתמעט, כל שאפשר לתת לתינוק תחליפי חלב, ורק בתינוק שמוכרח ורק את חלב אמו מותר לה לשתות כדי שיהיה לה חלב להניקו.

המשך בעמוד הבא

משני"ב ס"ק יג

אָלֵא־אֶסְפֵּן יֵשׁ לִי שְׂפִי שְׁעוֹתַי²¹.

21) אמנם, כתב בב"ה"ל לעיל (סי' תקנ ס"א ד"ה הכל) שתינוקת בת י"ב שנים ויום אחד ותינוק בן י"ג שנה ויום אחד, הייבים להתענות את שאר התעניות גם בשלא הביאו שתי שערות (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קכב אות ב, ח"ו סי' פא עניני תשעה באב אות ד, שונה הלכות ט"ד).

ויישב הגר"ש וזלדנברג, שבאן מדובר שבדקו ולא מצאו וזכמו שדיבר הרמ"א, אבל לעיל מדובר שלא בדקו, וצ"ח לדברי הח"י אדם (כלל סו ס"יא) שאכן חילק כך [אולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ו שם) כתב, שסתומת הדברים לא משמע כישוב זה].

משני"ב ס"ק יז

הִינֵנּוּ אֶפְלוּ לְהַנּוּף שְׁעוֹתַי²².

22) אכן, כשבאים התינוקות לבית הכנסת, כתב הק"ה החיים (ס"ק ט) שאם אפשר ראוי שיאכלו במקום סתר או בהסבת פניהם כנגד הקיר, אבל לא כנגד העם.

ותענית בליל יום כיפור לקטנים שגילם פחות מתשע שנים, דעת הגר"ש אלישיב (הלכות חג בחג ימים נוראים פכ"ד הע' 7, ואשרי האיש ח"ג פכ"ג אות א) שנהגו שאינם אוכלים ושותים, ואינו נחשב אפילו כתענית שעות. כיון שאכלו סעודה סמוך ללילה, אך מימי אם הם רעבים וצמאים [מאד] מותר להם לאכול ולשתות, וכעין זה דעת הגר"ש קרליץ (חוט שני יום הכיפורים עמ' קנה) שגם אם נהגו שלא ליתן להם לשתות בלילה, מימי אם הם מבקשים או לאכול יש ליתן להם, וכן כתב בספר אלף המגן (על המטה אפרים ס"ק ד).

סִימָן תְּרִיז

דִּין עֲבֵרָה וּמִנְיָקָה וְיוֹלָדֶת בְּיוֹם הַכְּפוּרִים

[ביה"ל ד"ה ענחת]

צְבוֹרוֹת¹ וּמִנְיָקוֹת וְכוּ', כִּי אִם סְמָנָה² וְכוּ', אֶפְלוּ כְּיוֹם הַכְּפוּרִים³.

1) ואף עוברות בזמנינו, שהן חלשות, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ו ס"א) שהן חייבות להתענות [ואפילו בחודש התשיעי להריון], כיון שאשה בריאה שהריונה תקין אין חשש שהתענית תגרום לה נזק או לעיבורה, ואף על פי שלעיתים רחוקות ומקרים מיוחדים עלול להיגרם נזק על ידי התענית, אין בכך להחשיב את התענית כסכנה עבורה [וראה מה שצידד הגר"ש אויערבך (שש"כ פליט הע' ד) על פי דברי הגר"א"ב וסרמן (קובץ שעורים פסחים אות לב), לגבי חולה שחשש סכנתו הוא רק בגדר מיעוט שאינו מצוי, שמותר לו להחמיר ולהתענות, ולסמוך על כך ששומר מצוה לא ירע דבר רע, שפיון שהוא מיעוט שאינו מצוי אינו נחשב כשכיח היוקא]. וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ד תשובה א), וכן דעת הגר"ש אלישיב (הל' חג בחג פכ"ה הע' 5) הגר"ש וואנר (הל' חג בחג שם) והגר"ש קרליץ (חוט שני יום כיפור עמ' קסו) [ובשו"ת אבן ישראל (ח"ו סי' לו אות ד) כתב, שכיון שהדורות נחלשו, התענית עלולה לגרום שתפיל את עובריה, וראה שם מה שהסיק להלכה].

וגם באופן שיש חשש שהפיל מחמת התאמצותה כשהיא מתענה, הורה הגר"ש אלישיב (הל' חג בחג שם) שמימי חייבת היא להתענות, שהרי היא הגורמת זאת לעצמה על ידי התאמצותה, ורק שתיוהר שלא להתאמץ, ותשכב במיטה כל היום ולא תלך אפילו לבית הכנסת להתפלל [וראה גם בשו"ת חתם סופר ח"ו סי'

